

f) Kolik stojí kilogram chleba, jízdenka v tramvaji a vstupenka na fotbal?
(Kandidát, který neodpoví alespoň na jednu otázku, nepřichází v úvahu.)

g) Vyhledat v telefonním seznamu číslo požární služby, policie, eventuálně lékařské pohotovosti. Samostatně a bez napovídání.
(Přicházejí v úvahu jenom jednotlivci s časem pod dvě hodiny.)

h) Datum narození presidenta republiky, předsedy vlády, prvního tajemníka ÚV KSČ.
(Kdo je uvede bez zaváhání, nevyhovuje pro možné sklony k podlézavosti.)

ch) Další otázky, kterých je celkem 78, předložím předsednictvu parlamentu a opis nezištně parlamentnímu psychiatrovi.

Jistě jste pochopili, že to byla jenom fantazie.

Pochopitelně jsem žertoval. Považoval bych za největší svůj úspěch, kdyby se mi do smutné budovy zasmušilých zákonodárců podařilo vnést alespoň trochu humoru. Když se mi to nepodařilo v jiném nejvyšším orgánu, kde jsem určitý čas zasedal a odkud jsem po čtyřech projevech byl nakvap uvolněn.

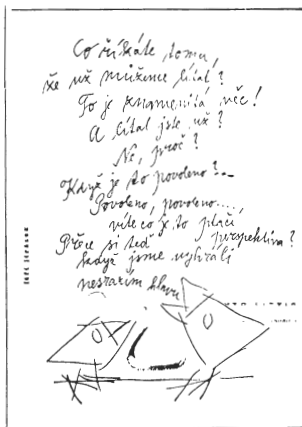
Někdo mi psal, abych se rozhodl pro nějaké volební heslo. Aby prý bylo vtipné.

Ale nic takového mě nenapadá.

Přes všechno vtipkování, někdy i nemístné, mě napadá jenom velice vážné volební heslo: BUĎTO BUDEME ŽÍT SVOBODNĚ, ANEBU ŽÍT NEBUDEME!

A tak si myslím, že se žádné město neodhodlá nabídnout mi kandidaturu. Mohl bych je zamíchat do mnoha nepřijemností. Proto i čtení, které předcházelo, považujte jenom za slohové cvičení na dané téma...

MY 68, roč. 5, č. 5, duben 1968

Mojmír Klánský

Rozklad jedné totalitní jednoty

Zemědělství nestálo v uplynulých měsících právě ve středu pozornosti — a zatím tu došlo k velmi významnému a charakteristickému vývoji: Mohli jsme sledovat rozrušení a rozpad staré totalitní jednoty.

Jak známo, násilná kolektivizace, podporovaná administrativními zásahy a velmi častým porušováním zákonitosti, zrodila svého času pevně centralizovaný, bezohledně tvrdý direktivní systém, ten ovšem vedl k hlubokým disproporcím v celé sféře zemědělství a tyto disproporce se stávaly opět argumentem pro zachování direktivního řízení. Kruh. Proto se tak těžko proboujovávala pro zemědělství nová soustava, ačkoliv družstva pro ni byla lépe připravena nežli průmyslové závody — byla totiž zvyklá žít z toho, co vydělala, nikdy neměla dostatek prostředků k zaplacení lidí a pro rozšířenou reprodukci, a proto byla nucena hledat možnosti, jak co nejvíce vydělat. Nedůvěra k zemědělcům se neustále projevovala v tendencích zemědělské podniky sešněrovat, pevně ohraničit jejich možnosti a držet je na uzdě. Prý v zájmu výživy obyvatelstva. Zaplatili jsme to ztrátami, které nelze ani vyčíslit. Morálními i hmotnými.

A pojednou, několik měsíců po lednu, došlo tedy k lavinovité destrukci této po léta budované totalitní jednoty. Ve chvíli, kdy se o jednotě nejvíce mluvilo a snilo.

Na počátku byl s nadšením přijatý Dubčekův projev na VII. sjezdu JZD, v němž proklamoval společenskou a hospodářskou rovnoprávnost zemědělců, o které se sice už léta mluvilo, ale po mnoha stránkách zůstávala jen v proklamacích. Sjezd se proto rozhodl, že si zemědělská družstevníci vytvoří samostatnou hospodářskou a společenskou organizaci. Přitom se uvažovalo, že by se v ní mohli sjednotit vůbec všichni zemědělská výrobcí.

To bylo počátkem února, v době, kdy se politický život rozjížděl na plné obrátky. A tak veřejnost, ochotná se vzrušovat o okrajovými událostmi, jaksi přehlédla, že se zde dává do pohybu odvětví s více než miliardou lidí, produkující pro trh výrobky za 35 miliard Kčs, které po zpracování v potravinářském průmyslu mají ovšem hodnotu ještě značně vyšší — kolem 60 miliard v maloobchodních cenách — a na maloobchodním obratu ve státě se podílí 54,4% (přitom výdaje za potraviny činí u nás 41,8% příjmu na osobu a jde o nejvýznamnější položku v domácích rozpočtech).

Tato nesmírná hospodářská síla se tedy měla sjednotit, aby využila účelně své váhy nejen k řešení vlastních vnitřních problémů, ale i vůči partnerským odvětvím. Tak Dubčekovým projevem začínal jeden z nejvýznamnějších vývojových procesů po lednu. Určitě si pozornost zasloužil a zasluhuje si ji alespoň

ny. Nejen proto, že se dotkne celého národního hospodářství a všech lidí, ale i proto, že byl velmi poučný.

Sjednocení nestálo nic v cestě a všichni v zemědělství si je přáli. Na VII. sjezdu JZD byla zvolena návrhová komise a přistoupila okamžitě k přípravným pracím. Příkladem byla na svou dobu velmi moderní a osvědčená organizace zemědělského družstevnictví před kolektivizací, která sloužila za příklad v mnoha zemích, např. v Dánsku.

Na venkově byl ovšem stále ještě klid. Mlčenlivě ticho, po léta pracně hnětené a hlídané, které bylo podle potřeby vydáváno za jednotu či souhlas s čímkoliv a také za uvědomění apod., rozčeříl teprve požadavek rehabilitací. Šlo o desítky tisíc lidí (skoro v každé vesnici bylo několik postižených). A k tomu pak přistoupily problémy, které se objevily v tisku, rozhlase a televizi. Přesto však byl klid. Dubček je daleko — zato místní orgány blízko, a ty jsou rozhodující, jak mnohaletá zkušenost učila.

K oživení došlo teprve v souvislosti s volebními přípravami. I když návrhová komise a zvláště její komise pracovaly rychle, projekt hospodářské organizace vyžadoval několik měsíců. Nebylo by vhodné proto začít se společenskou organizací, aby se uplatnila už ve volbách? Začaly se rodit přípravné výbory Svazu zemědělců (později socialistického a pak svazu družstevních rolníků, ale to je historie, ke které se autor vrací samostatným článkem). Volby pak byly sice odvolány, ale organizace už rostly dál, nejen proto, že v nich družstevníci viděli významný znak své společenské rehabilitace, ale i proto, že si tak vytvářeli konečně příležitost k aktivnímu zasahování do místních a okresních problémů. Někde se rodil typ odborné organizace, která se chystala k dialogu s vedením družstva, zvláště tam, kde byl dosud z různých důvodů tlumen, jinde si vytvářeli (většinou vedoucí pracovníci družstev) platformu pro kritiku hlavního řídicího článku v zemědělství — okresního zemědělského sdružení, vznikaly i první přípravné výbory na statcích, pravděpodobně jako výraz nespokojenosti s dosavadní prací odborné organizace nebo vedení statku. Bylo to něco neobvyklého: Do čela přicházeli lidé, kteří nebyli předem vybíráni, kádrováni a schvalováni. Ozvaly se hlasy dosud potlačované či přezírané. Nespokojenost a kritika — a v zemědělství se jí nahromadilo za léta velmi mnoho — se přenesla ze soukromých rozhovorů na schůze a do usnesení.

Do centra kritického zájmu (ovšem i nekritického) přicházela stále víc okresní zemědělská sdružení, základní sloup, o který se opíralo řízení zemědělství.

Tento „demokratický orgán“ zemědělství nahradil před rokem výrobní správa. Dostal do vínku několik pěkných zásad, to je pravda, ale v pozadí zůstalo velmi pevné řízení shora. Členství v něm bylo sice „dobrovolné“, ale každý věděl, že je lépe vstoupit.

Potravinářské podniky sem byly přímo vtlačeny. Ačkoliv mělo jít o volený samosprávný orgán, stal se prodlouženou rukou ministerstva. Sestava volených představenstev, stejně jako aparátu byla silně ovlivňována a často přímo určována okresními sekretariáty. Ministerstvo si vyhrzovalo rozhodnutí, zda sdružení uzná. Tím je nutilo dodržet určité šablony. Státní statky zde byly povinné. Traktorové stanice byly zba-veny společného řízení a koordinace a sdružení přiděleny (pracovník ministerstva, který proti tomu vystoupil, musel opustit místo). Přesto byla sdružení v předlednových podmínkách rychlým pokrokem, především v souvislosti se zaváděním nové (tenkrát vlastně „zdokonalené“) soustavy. V okresech, kde byla obsazena osvětlenými lidmi, sehrála dobrou úlohu — dokázala zformulovat podnikatelský zájem zemědělských podniků a napomáhala při jejich koordinaci, sdružování a integraci. Nová soustava, byť oktrojovaná a v deformovaných podmínkách, přece jen umožňovala a podněcovala rychlý rozvoj, a tak zemědělství dosáhlo nejlepších výsledků za uplynulých deset let — hrubá živočišná výroba vzrostla o 12,8% a rostlinná o 8,4%.

Ovšem poleďnový vývoj umožnil rozpor mezi řízením shora a zásahy z okresu a mezi proklamovanými zásadami nové soustavy nejen odhalit. V okresech, kde bylo řízení nejužší a kde nebylo mírněno inteligentním postupem představenstva a aparátu, se pozvedal odpor. Sdružení se začalo zachvívat v základech.

Dík smutným zkušenostem z minulosti zemědělci velmi dobře věděli, co nechtějí. Pokud ovšem měli vyjádřit, co chtějí, hledali řešení v opaku či v tom, co se nabízelo (protože podmínky Státní banky nejsou pro zemědělství vhodné, chceme tedy vlastní banku; dosavadní zahraniční obchod snižuje naše podnikatelské šance, a proto chceme vlastní přístup na zahraniční trh apod.). Je známo, že nejsilnější kritika se v minulosti zaměřovala proti monopolní organizaci Zemědělské zásobování a nákup, která z doby direktivního řízení dodnes drží v rukou skoro výhradně obchod zemědělskými výrobky a krmivářství. Po léta se objevovaly snahy po jejím zrušení, případně vyřazení z obchodní činnosti. Bylo možné očekávat tedy útok především proti ní. Ale právě tato organizace dokázala obdivuhodnou věc: včas nabídla, že se sama zlikviduje a stane se družstevní organizací, kterou budou řídit přímo zemědělské podniky prostřednictvím volených zástupců (OZS nedokázala takovou alternativu ve své oblasti včas nabídnout). Zemědělská prvovýroba tak dostala zásobovací a odbytovou družstevní organizaci do vlastní správy (hospodářské družstvo, jak se osvědčilo v předválečném družstevnictví) — a to je pro ni rozhodující. Zdá se jí, že nic víc nepotřebuje, což je ovšem omyl.

Okresní zemědělská sdružení konečně reagovala

Na téma opozice

pokusem vzít záležitosti „rovně“ do svých rukou — vytvořila přípravný výbor přístři hospodářsko-zájmové organizace, ale přestože byl z různých stran podporován, nepodařilo se už čelit vývoji. Vznikl přípravný výbor hospodářské organizace státních statků, které odmítají v OZS spolupracovat. Oddělily se traktorové stanice. Umělá jednota se prakticky rozpadla. Osud základního sloupu dnešního řízení zemědělství byl zpečetěn (nahradí ho při výkonu některých intercentrálních služeb zřejmě hospodářský svaz družstev).

Vývoj probíhal necelé tři měsíce, byl samozřejmě provázen velkým vzrušením a někdy rozhořčením. Mnohé činy ostatně nebyly nutné, ani účelné — většínu se rozhodovalo na základě minulých zkušeností, nikoliv z hlediska příštích podmínek, v nichž budou zemědělské podniky pracovat. Ukazuje se to u státních statků — mnohé nyní uvažují, zda pro ně bude vlastní samostatná organizace účelná. Důležité však je, že v tomto horečném kvasu si podniky začaly uvědomovat samy sebe, své možnosti, potřeby a zájmy. To je totiž rozhodující pro vytváření účelných hospodářských spojení.

Mezitím předložila návrhová komise svůj projekt, který v oblasti hospodářské uplatňuje zásadu plné samostatnosti podniku, dobrovolnost jeho rozhodování, s kým se spojí a jaké služby bude potřebovat, a zvláště zásadu, že jako jediný bude uznávan vztah mezi podnikem a státem, což znamená, že nadstavbové organizace podniků si nemohou osvojovat úlohu nadpodnikového orgánu, nýbrž jen plnit pro své zřizovatele služby, jejichž výkonem je pověřil (příčímž v jejich čele stojí volené orgány ze zástupců podniků). Začíná tak druhá fáze sjednocování — po destrukci staré totalitní jednoty vytváření jednoty skutečné, na základě individuálních zájmů a skutečných potřeb, jednoty účelně budované zdola, bez jakýchkoliv pevných schémat. Strach o jednotu, který se projevoval takovým vzrušením, byl jen strachem o mrtvou totalitní jednotu, která jednotou není, jen se za ni vydává, ale skutečnou jednotu znemožňuje.

Netvrdím, že další vývoj bude snadný. Ale zdá se mi, že dává zemědělství oproti jiným hospodářským odvětvím jednu šanci — zbaví se neúčelných aparátů s jejich tendencí rozmnožovat se a rozšiřovat svou činnost a nakonec pohltnit ty, kterým měly sloužit. Postupné přetváření toto nebezpečí zesiluje, nehledě na to, že postup je velmi pomalý a komplikovaný.

Pokud pak jde o společenskou organizaci, vzniká kuriózní situace — má o ní rozhodnout konference družstevních delegátů v Nitře. Rozhodnout ovšem ve chvíli, kdy už asi v polovině okresů v českých zemích existují přípravné výbory a tato organizace je tedy realitou. Přičemž se zdá, že jednání o ní nebude lehké. Ale to je historie jiná, ovšem velmi poučná.

Reportér č. 14, 3.-10. dubna 1968

Jestli některé představy o možné podobě politické opozice v dnešním Československu, jež se zatím objevily v různých oficiálních projevech, působí trochu jako snaha, aby se vlk nažral a koza zůstala celá, pak se tomu nelze divit: mohou-li v komunistické straně v průběhu několika týdnů zvítězit progresivnější a demokratičtější myslící lidé nad lidmi konzervativními, zdaleka to ještě neznamená, že ve stejně krátkém čase jsou příslušníci hnutí, v jehož celé dosavadní historii se neobjevil jediný pokus překročit v podmínkách, kde toto hnutí zvítězilo, princip jedné strany, schopní vážněji se konfrontovat s myšlenkou tak pro ně donedávna šokující, jako je myšlenka opozice. Jdou-li však přesto tak daleko, že umožňují o tomto bývalém tabu veřejně diskutovat, je asi dobré, aby všichni, kdo si o věci něco myslí, přijali tuto možnost jako výzvu k rozhovoru.

Tedy především: v čem vlastně tkví polovičitost dosavadních konceptů?

Poměrně často slycháváme, že vzhledem k současné a budoucí svobodě slova (v níž údajně spočívá podstata demokracie) bude přizrozenou kontrolní funkcí opozice plnit prostě veřejné mínění, opírající se o prostředky masové komunikace. Takové pojetí předpokládá víru, že vláda bude z veřejné kritiky vyzovovat všechny patřičné konsekvence. Jenomže demokracie není věcí víry, ale záruk. A i když veřejná „soutěž názorů“ je první podmínkou, nejdůležitějším prostředkem a samozřejmým důsledkem demokracie, její podstatou — totiž skutečným zdrojem našich záruk — je něco jiného: veřejná a zákonná „soutěž o moc“. Přičemž veřejné mínění (např. tisk) může účinně kontrolovat a tím zkvalitňovat moc jen tehdy, má-li na ni také *mocenský* postih, může-li totiž vyústit do veřejného *rozhodování* (např. volbami). Moc prostě bere v potaz nakonec zase jen moc; vládu zkvalitňuje ohrožení její existence, nikoli její pověsti. Ostatně nalikolik ztrácí veřejné mínění možnost mocensky působit na vládu, natolik narůstá možnost vlády mocensky působit na veřejné mínění „svobodným“ omezováním jeho svobody (ať už nezákonně nebo cestou změny zákona). Ale nejen to: doplňuje-li „soutěž názorů“ úlohu „soutěže o moc“, otevírají se tím dokonce dveře právě naopak nedemokratickým formám (kdyby například odvolávala ministry místo parlamentu televize nebo veřejná shromáždění, neměl by občan zákonnou kontrolu moci a tedy preventivní ochranu proti jejím zneužitím).

Rovněž předpoklad, že dostatečná záruka demokracie je ve vnitřní demokratizaci vedoucí strany (ochotné tolerovat i cosi jako vnitrostraničnou opozici), považují za iluzorní. Nejen proto, že — zásadně — jedinou skutečnou demokracií je ta, jež platí ve stejné